

ศิลปะบนหน้าบันโบสถ์ ในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี Art on the Temple Gable in Chaiya District Suratthani Province

แก้วทนง สอนสังข์¹

Klaewthanong Sornsung¹

Received: 3 November 2024, Revised: 24 March 2025, Accepted: 31 March 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศิลปะบนหน้าบันโบสถ์ หรือวิหาร ของวัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีในเชิงศิลปะ อันได้แก่ เนื้อหา ลวดลาย และวัสดุ และ 2) เพื่อศึกษาแง่มุมทางศาสนา อิทธิพลจากยุคสมัยที่ปรากฏบนศิลปะหน้าบันวัด ในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีการกำหนดพื้นที่ในการวิจัยคือ วัดจำนวน 12 วัดด้วยวิธีการคัดเลือกจากสภาพความสมบูรณ์ของหน้าบัน ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และลงเก็บข้อมูลวิจัยด้วยเครื่องมือแบบบันทึกการสังเกต การสัมภาษณ์ การถ่ายภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลงานวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย พบว่าเนื้อหาที่ปรากฏบนหน้าบันพระอุโบสถมากที่สุดเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับรูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ซึ่งประกอบไปด้วย พระนารายณ์ เทพนม และรูปเคารพทางศาสนาพุทธ ซึ่งประกอบไปด้วย ธรรมจักร รูปพระพุทธรูป โดยธรรมจักรจะปรากฏบนหน้าบันมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ ซึ่งประกอบไปด้วย ลายดอกพุดตาน และลวดลายที่ถูกใช้ประดับภาพประธานมากที่สุด คือ ลายก้านขด อันประกอบไปด้วย ลายก้านขดดอกช่อหางโต ช่อเทพพนม ช่อกนก ลวดลายที่เข้ามาประกอบหน้าบัน รองลงมาลายก้านขดเป็นลายเครือเถาดอกพุดตาน ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายพันธุ์พฤกษา ลายดอกบัว วัสดุที่ถูกใช้ประกอบสร้างหน้าบันเป็นลายปูนปั้นทั้งในส่วนของการลงรักปิดทอง ระบายสี ประดับกระจกสี จะมีปรากฏมากที่สุด และรองลงมาคือ ในส่วนของหน้าบันที่เป็นงานจำหลักไม้ มีการประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง การประดับกระจกและการระบายสีด้วย และยังพบหน้าบันที่ประดับด้วยดินเผากระเบื้องเคลือบ แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ปรากฏบนหน้าบันโบสถ์สะท้อนแง่มุมในเรื่องราวของคติความเชื่อทางศาสนา ทั้งพุทธและพราหมณ์ รวมทั้งเรื่องค่านิยมของการออกแบบสถาปัตยกรรม ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามกาลเวลา ตามยุคสมัย สถาปัตยกรรมวัดวาอารามส่วนใหญ่จะเป็นแบบประเพณีนิยม ได้แก่ หลังคาที่มุงกระเบื้องประกอบไปด้วย ช่อ ฟ้า ใบระกา หางหงส์ และหน้าบันยังคงเป็นเครื่องไม้แกะสลัก ลายปูนปั้น หรือประดับกระจก ลวดลายหน้าบันสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสิ่งแวดล้อม ค่านิยม ความเชื่อของคนในชุมชนที่รวมอยู่ในสถาปัตยกรรมภายใต้รูปลักษณ์ขององค์ประกอบในแต่ละส่วนนั้น ๆ โดยเฉพาะลวดลายหน้าบันโบสถ์ ซึ่งถือว่า สำคัญที่สุด มีความร่วมยุคร่วมสมัยกันในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์และอิทธิพลที่ส่งผลมาถึง

คำสำคัญ : ศิลปะ, หน้าบันโบสถ์ , เนื้อหา, ลวดลาย, วัสดุ

¹ อาจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี อีเมล: dr.klaewthanong@gmail.com

ABSTRACT

This research has the objectivess 1) to study the art on the pediments of the Ubosot or Vihara of temples in Chaiya District, Surat Thani Province in terms of art, including content, patterns, and materials, 2) to study religious aspects, influences from the era that appear on the art of temple pediments in Chaiya District, Surat Thani Province. The research area consists of 12 temples by selecting from the completeness of the pediments, by studying related research documents, and collecting research data using observation recording tools, interviews, photography, and data analysis. Summarize the research results according to the objectives. The results of the research found that the most content appearing on the temple gable was about Brahmanical and Buddhist idols, which consisted of Vishnu, Thenom, and Buddhist idols such as the Dhamma Chakra, Buddha images. The Dharmachakra appears on the gables the most, followed by content related to nature which consists of the Pudtan flower pattern and the pattern that is most used to decorate the main image is the Kankhod pattern which consists of Kan Khod pattern with a big tail, Chor Thap Phanom, and Chor Kan Nok. The pattern that comes into the gable is inferior to the Kan Khod pattern to the Phuttan flower vine pattern. Phum Khao Bin pattern flora pattern and lotus pattern. The material used to create the gable is a stucco pattern, including lacquer, gilding, coloring, and stained glass decoration will appear the most and next is the part of the gable that is carved into the wood. It is decorated with lacquer and gold leaf, decorating glass and painting with and also found a gable decorated with glazed terracotta tiles shows that what appears on the church gable reflects aspects of the story of religious beliefs. Both Buddhism and Brahmin Including the value of architectural design, which has changed styles over time according to the era, the architecture of most temples is traditional, including tiled roofs consisting of chor fa, rooster leaves, swan tails, and the gable is still carved wood. Engraved, stucco patterned or decorated with glass. The gable pattern reflects the relationships of people in the community, the environment, and the values and beliefs of the people in the community that are included in architecture under the appearance of the elements in each part, especially the church gable pattern, which is considered the most important things which are contemporary in each historical period and the influences that have resulted

Keywords: Art, Church Gable, Content, Pattern, Material

¹ Lecturer, Dr., Faculty of Education, Surat Thani Rajabhat University e-mail: dr.klaewthanong@gmail.com

บทนำ

“หน้าบัน” หมายถึง จั่วของสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ที่มีการประดับประดาตกแต่งด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามคติความเชื่อของช่างแต่ละสมัย ศิลปะบนหน้าบัน นอกจากแสดงให้เห็นคุณค่าทางคติธรรม ความเชื่อทางศาสนา และประเพณีนิยมแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความงดงามทางศิลปะที่แสดงผ่านเรื่องราว ลวดลาย และวัสดุ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละพื้นที่ตามยุคสมัยนิยม บอกเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา แสดงถึงความศรัทธาที่ยังคงอยู่อย่างร่วมสมัย อุโบสถ วิหาร ถือเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมและเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของวัด เป็นส่วนประกอบที่สมบูรณ์ทางศาสนาและยังมีความหมายกว้างไปถึงความมั่นคง ความงาม ความศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยในการสร้างอุโบสถต้องคำนึงถึงรูปทรงและองค์ประกอบ ความเด่นเป็นสง่าเป็นส่วนสำคัญ และในส่วนประกอบสำคัญต่าง ๆ นั้น “หน้าบัน” ก็นับว่าสำคัญยิ่ง เพราะเป็นลายที่ไม่ใช่แม่แบบหรือเป็นลายที่มีอยู่แล้ว แต่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ใหม่ หรือเลียนแบบกัน นายช่างต้องใช้ความสามารถอย่างสูงในการออกแบบ เพราะหน้าบันเป็นจุดเด่นของอุโบสถ หน้าบัน มักจะใช้เรียกสิ่งก่อสร้างในสถาปัตยกรรมไทยทางพุทธศาสนาและอาคารที่สูงใหญ่ หน้าบันคือจั่วที่อยู่ด้านหน้า ด้านหลังพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ พระวิหาร หน้าบันจะได้รับการตกแต่งประดับประดาให้สวยงามด้วยลวดลายต่าง ๆ ที่นิยมคือ เครื่องจำหลักไม้ ปูนปั้น และการประดับกระจกสี หรือการประดับด้วยเครื่องถ้วยเคลือบดินเผา องค์ประกอบหน้าบันเป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดความงามแก่อาคาร (บรรจง วงศ์วีเชียร, 2537)

เมืองไชยา เป็นเมืองทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งอยู่ในคาบสมุทรแหลมมาลายูเหนือสุดตั้งแต่ชุมพรถึงอำเภอบ้านดอน มีศูนย์กลางอยู่แถบที่ราบลุ่มคลองไชยา เกิดขึ้นมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 10 ศาสนาพราหมณ์เข้ามาเจริญที่เมืองนี้ในพุทธศตวรรษที่ 11-14 ส่วนพุทธศาสนาเข้ามาเจริญควบคู่ด้วยกันในพุทธศตวรรษที่ 11-16 เมืองไชยามีชื่อเสียงมากเมื่อครั้งอารยธรรมศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองพุทธศตวรรษที่ 13-17 โดยพุทธศาสนาลัทธิมหายานเข้ามาเจริญแพร่หลาย หลังจากนั้นเมืองนี้ก็ลดบทบาทความสำคัญลงไป แต่ก็ได้พัฒนาตัวเองสืบต่อมา โดยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา ความสำคัญของเมืองไชยาดังกล่าว นอกจากที่เราเชื่อกันว่า เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในอดีตแล้วนั้น ภายหลังจากยุคอาณาจักรเสื่อมอำนาจลงเมื่อเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ชาติไทยโดยใช้ชื่อสยามประเทศ และเมื่อศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเข้ามามีบทบาทต่อวัฒนธรรมความเชื่อประเพณีและวิถีชีวิตของชาวบ้านนั้น รูปแบบของศิลปกรรมที่สะท้อนมาจากความเชื่อในเรื่องของพุทธศาสนาเป็นอย่างไรและสถานที่ที่คนรุ่นหลังสามารถชื่นชมและรับรู้ถึงสุนทรียะทางความงามความเชื่อของคนในอดีตก็คือวัด โดยเฉพาะทางด้านศิลปวัฒนธรรม หากเพราะวัดเป็นสถานที่ส่วนหนึ่งที่ส่งเสริม สนับสนุน ศิลปกรรมในรูปแบบต่าง ๆ โดยผลงานเหล่านั้นปรากฏออกมาในรูปแบบของงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะงานประติมากรรม ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความคิดและมีผลงานชิ้นงานโดยการปั้น แกะสลัก หล่อ หรือวิธีอื่นใดก็ตามที่ปรากฏ ได้แก่ พระพุทธรูป ลวดลายปูนปั้น เป็นต้น

จากความสำคัญดังกล่าว เห็นได้ว่า เมืองไชยามีวิวัฒนาการผ่านยุคสมัย โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชนโบราณอำเภอไชยา นับตั้งแต่ความเจริญรุ่งเรืองในสมัยศรีวิชัยผ่านมาจนกระทั่งถึงยุครัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

ความสำคัญของอิทธิพลทางพุทธศาสนาที่แสดงออกมาผ่านงานประติมากรรมที่ประดับประดาตกแต่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งก็คือวัด มีความเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลความเชื่อความนิยมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งในบรรดาศิลปะอันมีลวดลายประดับอาคารพุทธศาสนานั้น “หน้าบัน” มีบทบาทในการตกแต่งอย่างอลังการที่สุด เพราะหน้าบันคือ พื้นที่สามเหลี่ยมอันอุดมหลังคาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งหากเป็นบ้านทั่ว ๆ ไปเรียก หน้าจั่ว แต่หน้าบันนั้นมีขนาดใหญ่กว่า หากเพราะพระอุโบสถและพระวิหารล้วนเป็นอาคารสูงใหญ่มองได้ชัดเจน จึงต้องมีการตกแต่งด้วยลวดลายให้วิจิตรพิสดาร (น. ณ ปากน้ำ, 2539) อีกทั้งคุณค่าของหน้าบันยังเป็นสิ่งสะท้อนถึงลักษณะของแบบแผนของศิลปะแต่ละยุคสมัยที่ได้พัฒนาไปตามความนิยม และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ทั้งยังแสดงถึงความสามารถในเชิงช่าง ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาศิลปะบนหน้าบันโบสถ์ ที่ปรากฏอยู่ในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในประเด็นทางศิลปะคือ เนื้อหา ลวดลาย และวัสดุ ที่ปรากฏบนหน้าบัน รวมทั้งแง่มุมทางศาสนา คติธรรม ความเชื่อ ที่สะท้อนออกมาจากศิลปะบนหน้าบันโบสถ์ ทั้งจากเนื้อหาเรื่องราวลวดลายต่าง ๆ ซึ่งทำให้ได้เห็นความนิยมในการสร้างวัดในแต่ละยุคสมัยของอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ตอนบน และมีความสัมพันธ์กับยุคสมัยที่ผ่านมาทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศิลปะบนหน้าบันอุโบสถ หรือวิหาร ของวัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีในเชิงศิลปะ ได้แก่ เนื้อหา ลวดลาย และวัสดุ
2. เพื่อศึกษาแง่มุมทางศาสนา อิทธิพลจากยุคสมัย ที่ปรากฏบนศิลปะหน้าบันวัด ในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง / กลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ วัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีความสมบูรณ์ของหน้าบันโบสถ์ในเชิงศิลปะ จำนวน 12 วัด ประกอบด้วย 1) วัดพระบรมธาตุไชยา 2) วัดเวียง 3) วัดศรีเวียง 4) วัดวชิราราม 5) วัดชยาราม 6) วัดอุบล 7) วัดรัตนาราม 8) วัดศักดิ์คุณาราม 9) วัดสมุหนิมิต 10) วัดโพธาราม 11) วัดจำปา และ 12) วัดเววน

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาคุณค่าทางศิลปะวัดผ่านส่วนประกอบอาคารสถาปัตยกรรมทางศาสนาที่เรียกว่า “หน้าบัน” ในเรื่องค่านิยมที่มาจากความเชื่อทางศาสนาและอิทธิพลที่ได้รับตามยุคสมัย ส่งผลต่อเนื้อหา ลวดลาย และวัสดุ ในงานศิลปกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจข้อมูลพื้นฐานโดยเข้าไปในพื้นที่วัดในอำเภอไชยา และคัดเลือกวัดที่มีความสมบูรณ์ในเชิงศิลปะของหน้าบันโบสถ์จำนวน 12 วัด เก็บข้อมูลของหน้าบันโบสถ์ ด้วยการบันทึกภาพหน้าบันทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ทั้งหลังเก่าและหลังใหม่ ด้วยกล้องดิจิทัล บันทึกข้อมูล ด้วยการสังเกต
2. การสอบถามข้อมูล จากเจ้าอาวาส บุคคลภายในบริเวณใกล้เคียงวัดหรือบุคคลในพื้นที่ ในประเด็นเรื่องประวัติความเป็นมาของวัด และความสำคัญต่อชุมชนในเชิงวัฒนธรรมด้วยแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต และถ่ายภาพประกอบ จัดกระทำข้อมูลโดยถอดข้อความที่สัมภาษณ์จากแถบบันทึกเสียง
3. การวิเคราะห์ข้อมูลทางศิลปะหน้าบันโบสถ์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร จัดระบบข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์งานวิจัย และการขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะไทยในการตรวจสอบข้อมูลจากการวิเคราะห์
4. การสรุปผล รายงานผลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์โดยมีภาพถ่ายประกอบ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มาสรุปผลเพื่อศึกษาลวดลายหน้าบันพระอุโบสถหรือวิหาร ของวัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในเชิงศิลปะ ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ด้านต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ได้แก่ ด้านเนื้อหา ลวดลาย และวัสดุของหน้าบัน ซึ่งสามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านเนื้อหาเกี่ยวกับรูปเคารพทางศาสนา

หน้าบันที่ทำเป็นรูปเคารพทางศาสนา อันประกอบไปด้วย รูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งประกอบไปด้วย พระนารายณ์ เทพพนม และรูปเคารพทางศาสนาพุทธ ซึ่งประกอบไปด้วย ธรรมจักร รูปพระพุทธรูป

- 1.1 หน้าบันที่ทำภาพประธานเป็นรูปพระนารายณ์ ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดเวียง
- 1.2 หน้าบันที่ทำภาพประธานเป็นรูปเทพพนม ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดชีราม
- 1.3 หน้าบันที่ทำภาพประธานเป็นรูปธรรมจักร ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดศักดิ์คุณาราม หน้าบันโบสถ์วัดศรีเวียง หน้าบันโบสถ์วัดชยาราม
- 1.4 หน้าบันที่ทำภาพประธานเป็นรูปพระพุทธรูป ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดเวณ, หน้าบันวิหารวัดพระบรมธาตุไชยา

2. ด้านเนื้อหาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์

หน้าบันที่ทำเป็นรูปประธานเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ อันประกอบไปด้วย พระราช-ลัญจกร พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดรัตนาราม

3. ด้านเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ

หน้าบันที่ทำเป็นรูปประธานเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ อันประกอบไปด้วย ลายดอกพุดตาน ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดโพธาราม, หน้าบันโบสถ์วัดอุบล, หน้าบันโบสถ์วัดสมุหนิมิต, หน้าบันโบสถ์วัดศรีเวียง

จากการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏบนหน้าบันพระอุโบสถหรือวิหารของวัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปได้ว่า เนื้อหาที่ปรากฏมากที่สุดเป็นเรื่องราวอันประกอบไปด้วย เนื้อหาเกี่ยวกับรูปเคารพทางศาสนา เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับรูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์ซึ่งประกอบไปด้วย พระนารายณ์ เทพนม และรูปเคารพทางศาสนาพุทธ ซึ่งประกอบไปด้วย ธรรมจักร รูปพระพุทธรูป โดยเนื้อหาในส่วนนี้รูปธรรมจักรจะปรากฏบนหน้าบันมากที่สุด และเนื้อหาในส่วนนี้จะนิยมนำมาสร้างประดับหน้าบันอาคารที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 ถัดจากนั้นเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ ซึ่งประกอบไปด้วยลายดอกพุดตาน โดยหน้าบันจะทำเป็นรูปดอกพุดตานซึ่งได้รับอิทธิพลในสมัยรัชกาลที่ 3 สำหรับในส่วนเนื้อหาที่ปรากฏบนหน้าบันน้อยที่สุดเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งประกอบไปด้วยพระราชลัญจกรพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน พระขรรค์ชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ผลการวิเคราะห์ลวดลายหน้าบันพระอุโบสถหรือวิหารของวัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในเชิงศิลปะ สามารถจัดหมวดหมู่ด้านลวดลายได้ 5 ลักษณะ คือ

1. ลายก้านขด

หน้าบันที่ประกอบไปด้วยลายก้านขดแบบต่าง ๆ อันประกอบไปด้วย ลายก้านขดออกช่อหางโต ช่อเทพนม ช่อนก หน้าบันที่ประกอบด้วยลายก้านขดแบบต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดเวียง หน้าบันโบสถ์วัดชวราคม หน้าบันโบสถ์วัดวชิราคม หน้าบันวิหารพระบรมธาตุไชยา หน้าบันโบสถ์วัดจำปา หน้าบันโบสถ์วัดศรีเวียง

2. ลายเครือเถาดอกพุดตาน

หน้าบันที่ประกอบไปด้วยลายเครือเถาดอกพุดตาน ดอกพุดตานใบเทศ หน้าบันที่ประกอบด้วยลายเครือเถาแบบต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดรัตนาราม หน้าบันโบสถ์วัดโพธาราม หน้าบันโบสถ์วัดศรีเวียง หน้าบันโบสถ์วัดสมุหนิมิต

3. ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

หน้าบันที่ประกอบไปด้วยลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดวชิราคม หน้าบันโบสถ์วัดจำปา

4. ลายพันธุ์พฤกษา

หน้าบันที่ประกอบไปด้วยลายพันธุ์พฤกษา ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดโพธาราม หน้าบันโบสถ์วัดอุบล

5. ลายดอกบัว

หน้าบันที่ประกอบไปด้วยลายดอกบัว ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดเวณ

จากการศึกษาพบว่า ลวดลายที่เข้ามาประดับภาพประธานมากที่สุดเป็นลายก้านขด อันประกอบไปด้วย ลายก้านขดออกช่อหางโต ช่อเทพนม ช่อนก เหตุที่ได้รับความนิยมเพราะลวดลายก้านขดมีลักษณะ

หลากหลาย ดัดแปลงและเลื้อยเถาไปได้เรื่อย ๆ สำหรับลวดลายที่เข้ามาประกอบหน้าบ้านรองลงจากลายก้านขดเป็นลายเครือเถาดอกพุดตาน ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายพันธุ์พฤกษา ลายดอกบัวและลายคลื่น ตามลำดับ

ภาพที่ 1 (ซ้าย) ลวดลายปูนปั้นหน้าบ้านพระอุโบสถวัดจำปาหลังใหม่ คงลวดลายหน้าบ้านแบบเดิม (ขวา) อุโบสถวัดจำปาหลังเดิมสมัยปลายอยุธยา โครงสร้างเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ซ้อนกัน แบ่งหน้าจั่วออกเป็นสองส่วนซึ่งมีลายก้านขดเต็มพื้นที่ ออกหัวเป็นกนกห้วนาคและช่อหางโตในส่วนบนสุดของจั่วทำเป็นลายเทพนม

ด้านวัสดุ

ผลการวิเคราะห์ด้านวัสดุหน้าบ้านพระโบสถ์หรือวิหาร ของวัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในเชิงศิลปะ สามารถแบ่งวัสดุในการสร้างหน้าบ้านได้ 3 ประเภทคือ

1. ปูนปั้น

1.1 หน้าบ้านที่ตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ได้แก่ หน้าบ้านโบสถ์วัดชยาราม หน้าบ้านโบสถ์วัดรัตนาราม , หน้าบ้านวิหารวัดพระบรมธาตุไชยา, หน้าบ้านโบสถ์วัดโพธาราม, หน้าบ้านโบสถ์เวณ, หน้าบ้านโบสถ์วัดสมุหนิมิต

1.2 หน้าบ้านที่ตกแต่งด้วยการระบายสี ได้แก่ หน้าบ้านโบสถ์วัดศักดิ์คุณาราม, หน้าบ้านโบสถ์วัดศรีเวียง

1.3 หน้าบ้านที่ตกแต่งด้วยการประดับกระจก ได้แก่ หน้าบ้านโบสถ์วัดชยาราม, หน้าบ้านโบสถ์วัดสมุหนิมิต

2. เครื่องไม้

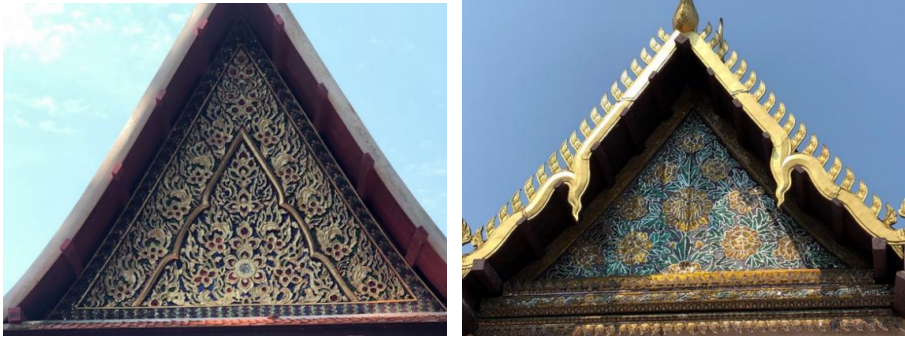
2.1 หน้าบ้านที่ตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง ได้แก่ หน้าบ้านโบสถ์วัดเวียง และหน้าบ้านโบสถ์วัดจำปา

2.2 หน้าบ้านที่ตกแต่งด้วยการประดับกระจก ได้แก่ หน้าบ้านโบสถ์วัดอุบล และหน้าบ้านโบสถ์วัดสมุหนิมิต

2.3 หน้าบ้านที่ตกแต่งด้วยการระบายสี ได้แก่ หน้าบ้านโบสถ์วัดพุ่มเรียง และหน้าบ้านโบสถ์วัดพระประสง

3. ดินเผากระเบื้องเคลือบ ได้แก่ หน้าบันโบสถ์วัดโพธาราม

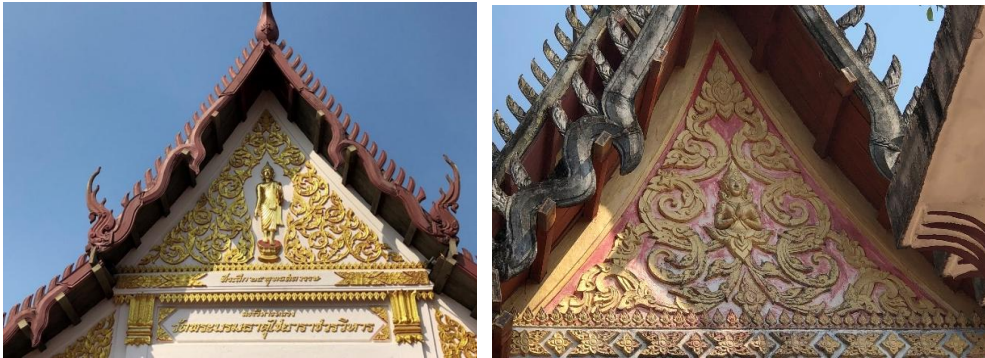
จากการศึกษาพบว่า หน้าบันที่ประกอบด้วยลายปูนปั้นทั้งในส่วนของการลงรักปิดทอง ระบายสีประดับกระจกสี จะมีปรากฏมากที่สุด และรองลงมาก็คือในส่วนของหน้าบันที่เป็นงานจำหลักไม้จะใช้กรรมวิธีประดับตกแต่งด้วยลงรักปิดทอง การประดับกระจกและการระบายสี สำหรับหน้าบันที่ประดับด้วยดินเผากระเบื้องเคลือบ พบว่าหน้าบันเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 2 (ซ้าย) หน้าบันที่แกะสลักด้วยไม้ ลงรักปิดทองประดับกระจก วัดอุบล ลายพันธุ์พฤกษา
(ขวา) ลวดลายเครื่องเคลือบดอกพุดตาน วัดสมุหนิมิต สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ภาพที่ 3 หน้าบันที่ใช้วัสดุเครื่องมือแกะสลักและระบายสี วัดเวียง

ภาพที่ 4 (ซ้าย) ลายปูนปั้นหน้าบันพระวิหารวัดพระบรมธาตุไชยา ภาพประธานเป็นพระพุทธรูปปางลีลา ส่วนลวดลายที่เข้ามาประกอบภาพประธานเป็นลายเครือเถา ก้านขด
(ขวา) ลวดลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดวชิรารามลวดลายก้านขดและการออกเถาขมวดกัน หอยบนปลายยอดเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ สมัยรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 5 หน้าบันที่ตกแต่งด้วยดินเผากระเบื้องเคลือบ วัดโพธาราม ลายพันธุ์พฤกษา สมัยรัตนโกสินทร์

จากผลการวิจัย ที่ศึกษาเนื้อหา ลวดลาย และวัสดุ บนศิลปะหน้าบันวัด ในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้เห็นว่าอิทธิพลทางศาสนาได้รับการส่งผ่านตามยุคสมัยปรากฏออกมาในเชิงสัญลักษณ์ผ่านแนวคิดเรื่องเนื้อหา และลวดลายที่ โดยได้รับอิทธิพลทั้งความเชื่อของศาสนาพุทธและพราหมณ์จากรูปแบบศิลปะศรีวิชัยในอดีต ที่ถึงแม้ยังคงหลักฐานที่ปรากฏอยู่น้อยมากทั้งในทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรม เนื่องการสร้างพระอุโบสถในวัดก็เริ่มมีความนิยมตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ทั้งนี้หลักฐานของศิลปะบนหน้าบันในยุคศรีวิชัยไม่ปรากฏให้ได้ศึกษา คงเป็นเพียงยุคหลังตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ความนิยมสร้างวัดตามคติความเชื่อของศาสนาพุทธ ส่งอิทธิพลต่อรูปแบบของงานศิลปะไปทุกภาคของประเทศไทย

อภิปรายผล

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ศรีวิชัยมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนโบราณที่อำเภอไชยา ก่อนพุทธศตวรรษที่ 14 มีหลักฐานว่าเป็นชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมทางศาสนา ศิลปกรรม และมีเครือข่ายทางการค้าเชื่อมโยงกันในอดีตเป็นตลาดการค้า ผู้ปกครองมีฐานะเป็นพระราชาแบบวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งมีความหลากหลายในเรื่องของกลุ่มลัทธิความเชื่อและศาสนาต่าง ๆ หลักฐานที่มีความชัดเจนที่สุดที่แสดงถึงการได้รับอิทธิพลจากอินเดียนั้นก็คือสิ่งที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างสถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางประวัติศาสตร์ที่มีอารยธรรมสืบทอดยาวนาน สิ่งต่าง ๆ ย่อมมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับยุคสมัย สิ่งก่อสร้างโบสถ์ วิหาร วัตถุอารามต่าง ๆ ก่อสร้างขึ้นอย่างงดงามมีลวดลายแสดงให้เห็นถึงศิลปะฝีมือช่างอันยอดเยี่ยมของไทย เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองความยิ่งใหญ่ของบรรพชนไทยในอดีต การสร้างจะมีความแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย เช่น งานสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมวัด ซึ่งอาจได้รูปแบบมาจากสถาปัตยกรรมอยุธยาตอนปลายเป็นหลักและจากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายประดับประดาหน้าบันโบสถ์หรือวิหาร ในเชิงศิลปะ และแง่มุมทางศาสนา อิทธิพลจากยุคสมัยที่ปรากฏบนศิลปะหน้าบันโบสถ์ วัดในอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยผู้วิจัยสามารถแยกแยะสรุปอิทธิพลจากยุคสมัยที่ปรากฏบนศิลปะหน้าบันโบสถ์ วัดในอำเภอไชยา ได้ออกเป็นสมัยประวัติศาสตร์ และสมัยรัตนโกสินทร์ ดังต่อไปนี้

สมัยประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในยุคนี้คือการออกแบบให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ ร่ำรวยสถาปัตยกรรมจึงมีขนาดและรูปร่างสูงใหญ่ ประดับประดาตกแต่งด้วยการแกะสลัก ลงรักปิดทอง ได้แก่ หน้าบันอุโบสถวัดจำปาที่ลวดลายที่ใช้จะมีความอ่อนช้อยตามลักษณะแบบไทย แนวคิดและเนื้อหาของผลงานทัศนศิลป์ ส่วนใหญ่จะสะท้อนถึงความศรัทธาในด้านของศาสนา สมัยประวัติศาสตร์สิ่งที่มีลักษณะเด่นชัดก็คือ ผลงานประเพณีประติมากรรม เช่น การก่อสร้างพระพุทธรูป เป็นต้น ในสมัยของศรีวิชัยที่มีศูนย์กลางอยู่บริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานีของไทย โดยมีหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณสถานจำนวนมากอำเภอไชยา เดิมมีฐานะเป็นเมืองเรียกว่าเมืองไชยาเป็นเมืองหนึ่งในจำนวน 3 เมืองในอาณาจักรศรีวิชัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากเป็นศูนย์กลางการปกครองและศูนย์กลางการค้าขายกับต่างประเทศ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ศาสนา โดยไชยามีศาสนสถานที่มีความสำคัญได้แก่ วัดพระบรมธาตุไชยา วัดเวียง วัดพระประสงฆ์ วัดศรีเวียง เป็นต้น แต่สถานสถานเหล่านี้ถูกบูรณะใหม่ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ทำให้ไม่เหลือเค้าโครงสร้างเดิม

สมัยรัตนโกสินทร์

สถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ยังมีการรับเอาศิลปะสมัยอยุธยาไม่ว่าเป็นในส่วนของเนื้อหา ลวดลายและวัสดุ ที่นำมาใช้ยึดถือเอาตามรูปแบบและความนิยมแบบเก่า ที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยส่วนประธานมาทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ เทพนม รูปพระพุทธรูปและล้อมรอบด้วยลายไทยชนิดก้านขด เช่น หน้าบันอุโบสถวัดเวียง หน้าบันอุโบสถวัดชีราชม ซึ่งลวดลายหน้าบันเหล่านี้มีต้นกำเนิดจากศาสนาพราหมณ์ที่เคยเข้ามาในประเทศไทยสมัยศรีวิชัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บรรจง วงศ์วิเชียร (2537) รูปลักษณะและศิลปะการสร้างลวดลายหน้าบันอุโบสถในจังหวัดสงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2325-2475 เกิดขึ้นใน

ลักษณะของเทพต่าง ๆ ตามความเชื่อของแต่ละศาสนาและได้สืบทอดมาในแต่ละยุคสมัยจนถึงปัจจุบันแต่ก็มีบางวัดที่นำมาผสมผสานกับคตินิยมท้องถิ่นและตลอดจนการหลอมรวมของวัฒนธรรมต่างถิ่นอีกด้วย และในช่วงสมัยของรัชกาลที่ 3 ได้รับอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมจีนในด้านของสถาปัตยกรรม เนื่องจากการติดต่อซื้อขายและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจีน โดยการออกแบบหน้าบันโบสถ์ในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จะมีโครงสร้างประเภทมีเครื่องลำยองแล้วประเภทไม่มีเครื่องลำยอง มีการนำเอากระเบื้องเคลือบสี ถ้วยจาน ชาม นำมาประกอบเป็นรูปร่างใช้ในการประดับประดาตกแต่งหน้าบัน เช่น หน้าบันอุโบสถวัดโพธาราม และมีการนำเอาลวดลายดอกไม้ดอกพุดตาน ดอกโบตั๋น มาใช้ในการประดับประดาตกแต่งหน้าบัน เช่น หน้าบันอุโบสถวัดสมุหนิมิต หน้าบันอุโบสถวัดรัตนาราม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิเชียร นวมมุสิก (2548) ศึกษาลวดลายหน้าบันพระอุโบสถและพระวิหารของพระอารามหลวงเขต กรุงเทพมหานคร จากผลการวิจัยพบว่า สมัยรัชกาลที่ 3 นิยมทำหน้าบันด้วยปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบแบบศิลปะจีน ภาพประธานและลวดลายก็รับอิทธิพลมาจากจีน พระองค์ชอบในศิลปะจีนเพราะ ประการแรกสวยงามอีกแบบหนึ่ง ประการต่อมาอาคารที่ก่ออิฐถือปูนคงทนต่อดินฟ้าอากาศ สำหรับวัสดุส่วนใหญ่ที่ใช้ในการประดับประดาหน้าบันในสมัยรัตนโกสินทร์จะมีความหลากหลายมากกว่าสมัยประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นเครื่องไม้หรือปูนปั้น มีการประดับประดากระจก ระบายสี และลงรักปิดทองตามแบบเก่าดั้งเดิม

กล่าวโดยสรุปแล้วผลจากการสร้างหน้าบันอุโบสถในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านเนื้อหา ลวดลายและวัสดุ สิ่งปรากฏบนหน้าบันโบสถ์จะสะท้อนในเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการออกแบบสถาปัตยกรรมนั้นมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามกาลเวลา อิทธิพลความเชื่อทางศาสนาและรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่รับเอารูปแบบศิลปะสมัยอยุธยาไม่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา ลวดลาย และวัสดุ จากการศึกษาลักษณะการออกแบบวัดในพื้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สถาปัตยกรรมวัดวามารามส่วนใหญ่จะเป็นแบบประเพณีนิยม และทักษะฝีมือของช่างท้องถิ่น ได้แก่ หลังคาที่มุงกระเบื้องประกอบไปด้วย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์และหน้าบันยังคงเป็นเครื่องไม้แกะสลัก ลวดลายหน้าบันสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสิ่งแวดล้อม ค่านิยม ความเชื่อของคนในชุมชน ที่รวมอยู่ในสถาปัตยกรรมภายใต้รูปลักษณ์ขององค์ประกอบในแต่ละส่วนนั้น ๆ โดยเฉพาะลวดลายหน้าบันโบสถ์ซึ่งถือว่าสำคัญที่สุด อย่างเช่น หน้าบันโบสถ์ของวัดพระบรมธาตุไชยา เดิมเป็นหน้าบันจำหลักไม้ในอุโบสถหลังเก่าเมื่อผู้พิงชาจรุดทรุดโทรมได้รับการบูรณะพระอุโบสถใหม่ทั้งหลัง หน้าบันก็ถูกปรับเปลี่ยนเนื้อหาและวัสดุไปตามยุคสมัยนิยมแต่ยังคงอัตลักษณ์ของพื้นที่ชุมชน เป็นรูปพระพุทธรูปปางลีลา ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีประวัติและความเป็นมาเกี่ยวกับโบราณวัตถุในอำเภอไชยา ซึ่งจะให้เห็นว่าหน้าบันโบสถ์พระบรมธาตุไชยามีความสัมพันธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นชุมชน ดังนั้นหน้าบันโบสถ์เป็นสิ่งที่ใช้เพื่อเป็นการแสดงออกถึงเชิงสัญลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. การวิจัยนี้เป็นองค์ความรู้ในการศึกษาบริบทพื้นที่ชุมชน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในแง่มุมศิลปะบนหน้าบันโบสถ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์หรือถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนหรือคนในและนอกพื้นที่ให้เห็นความสำคัญของศิลปกรรมของจังหวัด
2. ในงานวิจัยต่อไปควรศึกษาศิลปกรรมที่ปรากฏจากส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมของวัด ยังมีอีกหลายส่วนที่น่าสนใจแม้ว่าวัตถุหลายสิ่งอาจเชื่อมโยงแนวความคิดร่วมสมัยเดียวกัน แต่หากศึกษาในมิติสัมพันธ์ในประเด็นอื่นเพิ่มเติมน่าจะได้องค์ความรู้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จุมพล เพิ่มแสงสุวรรณ. (2545). *อุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2199-2310)*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศิลปากร.
- จิรวัดน์ พิระสันต์. (2543). *ประติมากรรมตกแต่งหน้าบันอุโบสถ ในเขตภาคเหนือตอนล่าง (กรณีศึกษา จังหวัด พิษณุโลก)*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- น. ณ ปากน้ำ. (2532). *ลายปูนปั้น มณฑลศิลปอันเลิศแห่งสยาม*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- บรรจง วงศ์วิเชียร. (2537). *การศึกษาลวดลายอุโบสถในจังหวัดสงขลา (ระหว่าง พ.ศ. 2325-พ.ศ. 2475)*. สงขลา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2519). *ไชยา-สุราษฎร์ธานี*. กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์.
- เพลงเมธา ขาวหนูนา. (2558). เมืองโบราณไชยาในสมัยอยุธยา. *Veridian E-Journal*, 8(3), 28-40.
- พงศ์ชาติ อินทขุ่ม. (2548). *การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะบนใบเสมาของวัด ในบริเวณแหล่งชุมชนโบราณพื้นที่ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วรลัญญ์ บุญยสุรัตน์. (2535). *การศึกษาหน้าบันวิหารล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิเชียร นวนมุสิก. (2548). *การศึกษาลวดลายหน้าบันพระอุโบสถและพระวิหารในเขตของพระอารามหลวงเขต กรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร